

Marx - og Estrups »generaliserede arbejdsværdilære«

I. Grünbaum

Birkerød

SUMMARY. *This is a critical analysis of professor Estrups »generalised labour-value«. A detailed comparison with Marx' schedules of simple and expanded reproduction shows marked differences between Estrup's and Marx' value-conceptions.*

1. I *Nationaløkonomisk Tidsskrift* nr. 1-2 1968 har professor H. Estrup taget sig for at gengive Ricardos og Marx' arbejdsværdilærer i »let generaliseret« form. Forinden vi ser nærmere på denne generaliserede udgave kan det være praktisk først ganske groft at skitsere Marx' værdi- og prisbegreb.

Hos Marx består en vares værdi af de i produktionen af varen påløbne arbejdstimer, hvoraf en del er »døde« eller »lagrede« arbejdstimer = forbrugte råstoffer, afskrivninger o.l., kaldet k (konstant kapital), og en anden del de i perioden indsatte levende arbejdstimer ($v+m$). Af denne nyskabte værdi ($v+m$) får arbejderen kun en del udbetalt i løn (v = arbejdskraftens egen værdi), medens resten (m = merværdien) tilfalder kapitalisterne i kraft af deres ejendomsret til produktionsmidlerne og produktionsresultatet.

I alt bliver en vares værdi altså = $k+v+m$ (forbrugt konstant kapital plus variabel kapital samt merværdien).

Overgangen (transformationen) fra værdi til pris sker hos Marx via merværdiens forvandling til profit og profitratens udligning. Idet vi forudsætter at samlet værdi = samlet pris og samlet merværdi = samlet profit i samfundet¹ -

samt at al kapital slår om én gang om året, får vi, at profitraten $p' = \frac{m}{k+v}$.

Vi tænker os nu to varer med samme v og dermed også samme m (konkurrencen mellem arbejderne tenderer til at gøre merværdiraten ens overalt), men med forskellig k

1. Se herom min *Kapitalismens politiske økonomi*, kap. xv.

Afsnit af en forelæsning for Socialistisk Faggruppe ved det statsvidenskabelige studium ved Københavns Universitet den 19. november 1973.

Marx - og Estrups »generaliserede arbejdsværdilære«

I. Grünbaum

Birkerød

SUMMARY. *This is a critical analysis of professor Estrups »generalised labour-value«. A detailed comparison with Marx' schedules of simple and expanded reproduction shows marked differences between Estrup's and Marx' value-conceptions.*

1. I *Nationaløkonomisk Tidsskrift* nr. 1-2 1968 har professor H. Estrup taget sig for at gengive Ricardos og Marx' arbejdsværdilærer i »let generaliseret« form. Forinden vi ser nærmere på denne generaliserede udgave kan det være praktisk først ganske groft at skitsere Marx' værdi- og prisbegreb.

Hos Marx består en vares værdi af de i produktionen af varen påløbne arbejdstimer, hvoraf en del er »døde« eller »lagrede« arbejdstimer = forbrugte råstoffer, afskrivninger o.l., kaldet k (konstant kapital), og en anden del de i perioden indsatte levende arbejdstimer ($v+m$). Af denne nyskabte værdi ($v+m$) får arbejderen kun en del udbetalt i løn (v = arbejdskraftens egen værdi), medens resten (m = merværdien) tilfalder kapitalisterne i kraft af deres ejendomsret til produktionsmidlerne og produktionsresultatet.

I alt bliver en vares værdi altså = $k+v+m$ (forbrugt konstant kapital plus variabel kapital samt merværdien).

Overgangen (transformationen) fra værdi til pris sker hos Marx via merværdiens forvandling til profit og profitratens udligning. Idet vi forudsætter at samlet værdi = samlet pris og samlet merværdi = samlet profit i samfundet¹ -

samt at al kapital slår om én gang om året, får vi, at profitraten $p' = \frac{m}{k+v}$.

Vi tænker os nu to varer med samme v og dermed også samme m (konkurrencen mellem arbejderne tenderer til at gøre merværdiraten ens overalt), men med forskellig k

1. Se herom min *Kapitalismens politiske økonomi*, kap. xv.

Afsnit af en forelæsning for Socialistisk Faggruppe ved det statsvidenskabelige studium ved Københavns Universitet den 19. november 1973.

vare nr. 1: $k_1 + v + m$

vare nr. 2: $k_2 + v + m$

hvor k_1 er større end k_2

så vil $\frac{m}{k_1 + v}$ være mindre end $\frac{m}{k_2 + v}$

d.v.s. at profitraten ville være mindre for vare nr. 1 og større for vare nr. 2, hvis priserne svarede til værdierne. Det kan de derfor ikke gøre. Kapitalernes indbyrdes konkurrence flytter kapital fra produktionen af vare nr. 1 til vare nr. 2. Prisen vil falde under værdien for vare nr. 2 og stige op over værdien for vare nr. 1, indtil der opnås samme profitrater overalt.

I stedet for en vares *arbejdsværdi* $= k + v + m$ får vi derfor dens *produktionspris* $k + v + p'(k + v)^2$.

Medens værdien udtrykkes i *arbejdstimer*, udtrykkes produktionsprisen (hvis vi ser væk fra k , eller rettere hvis vi betragter også denne del ud fra dens produktionspris i stedet for ud fra dens værdi) i *påløbne arbejdslønninger* ganget med $1 + p'$.

Marx deler hele samfundsproduktionen op i to sektorer, sektor I der producerer produktionsgoder og sektor II der producerer konsumgoder. Bruttoproduktionen bliver $(k_1 + v_1 + m_1) + (k_2 + v_2 + m_2)$ og nettoproduktionen $(v_1 + m_1) + (v_2 + m_2)$ ². Ved enkel reproduktion (stationært samfund) spises hele nettoproduktionen, såvel hele v som hele m op. Ved udvidet reproduktion (positiv vækstrate) spises stadig hele v op, medens m helt eller delvis akkumuleres d.v.s. opspares og bruges til udvidet køb af arbejdskraft (v) og produktionsgoder (k); akkumuleres hele merværdien bliver $m = \Delta v + \Delta k$.

Disse marx'ske kategorier bruger vi så i det følgende som reference - grundlag for sammenligningen med Estrups »generaliserede« arbejdsværdi.

2. H.E. opererer nu med noget han kalder for det »generaliserede arbejdsværdibegreb«, der bygger på den østrigske skole (Böhm-Bawerk).

2. Se min »Marxistisk kontra borgerlig økonomisk teori«, *Marxistiske Hæfter*, nr. 5, 1970, s. 10 f. Når H.E. (s. 7) mener, at arbejdsværdilæren hos Marx er ment som »en måleteori . . . og ikke som en positiv teori om de relative priser« er dette derfor forkert. Transformationen fra værdi til pris udtrykker ikke alene en logisk, men også en historisk proces: fra det førkapitalistiske håndværk, hvor værdi og pris tenderer til at falde sammen, til det kapitalistiske samfund, hvor kapitalernes indbyrdes konkurrence via profitraternes udligning forvandler værdierne til produktionspriser, jfr. *Kapitalismens politiske økonomi*, s. 18 og 61.

3. Udtrykt i værdi - eller om man vil under forudsætning af ens organisk sammensætning af kapitalen $\left(\frac{k}{v}\right)$ overalt, hvorved varernes produktionspriser bliver lig med deres værdier.

H. E.s udtryk for en vares »generelle arbejdsværdi« ser således ud (s. 16):

$$w \sum_{j=0}^{\infty} L_{-j} (1+g)^j$$

hvor w = arbejdslønnen, L = forbrugt mængde arbejdstimer, g = vækstraten og j = periodebetegnelsen. H. E. forudsætter »golden age« med uændret teknik og ligevægtig konstant vækstrate, der er ens for arbejdskraften, kapitalstokken og produktionen. Den bare noget Marx-bevandrede vil straks studse over den multiplikative løn-term w , idet Marx'- og forøvrigt også Ricardos - værdibegreb som bekendt bygger på aflejrede arbejdstimer og ikke aflejrede arbejds-lønninger, men herom mere nedenfor. Ligeledes falder det i øjnene, at en »golden-age« vækst som karakteristisk for eller overhovedet som illustration af kapitalistisk udvikling er ganske fremmed for Marx, der nok visse steder benytter sig af ligevægtskonstruktioner, men kun til påvisning af, hvor og hvorfor mulighederne for en ligevægtig kapitalistisk vækst som følge af kapitalismens indre modsigelser uvægerlig må strande, jvf. *Kapitalismens politiske økonomi*, kap. VII og XXIII.

H. E. bygger på de Bøhm-Bawerkske kapital- og produktbegreber, hvor- efter produktionen opfattes som en kontinuert proces af successivt modnende konsumgoder. Som endeprodukter regnes kun konsumgoder. Produktionen af kapitalgoder til successiv udvidelse af produktionen af disse regnes som nød- vendige omkostninger og indgår i konsumvarens »generaliserede« værdi, jævn- før nærmere nedenfor.

Vi ser først på leddet

$$\sum_{j=0}^{\infty} L_{-j}$$

og ser foreløbig væk fra w og g . Når vi ser væk fra g (sætter $g = 0$), betyder det at vi betragter et stationært samfund. Dette led, som det står uden w og g , viser det samlede antal forbrugte arbejdstimer (både direkte »levende« arbejdstimer og den overførte værdi af »døde« arbejdstimer nedlagt i forbrugte råstoffer, af- skrivninger o.l.) indeholdt i en enhed af vedkommende konsumvare⁴. Så længe vi betragter en enkelt konsumvare svarer det - hverken mere eller mindre - til Marx' arbejdsværdi ($k+v+m$).

4. Fortolker vi udtrykket simultant, i stedet for successivt, er L udtryk for den samlede arbejdsindsats, der må anvendes i samme periode på de ved siden af hinanden eksisterende højere og lavere forarbej- delsestrin af varen for at holde produktionsstrømmen vedlige.

Men ser vi på samfundets vareproduktion som helhed er der følgende forskel:

Hos Marx er bruttoværdien af produktionen lig med $(k_1+v_1+m_1) + (k_2+v_2+m_2)$ hvor v og m begge spises helt op. Og netto får vi $(v_1+m_1) + (v_2+m_2)$. Da ligevægtsbetingelsen⁵ for Marx' enkle reproduktion er at $v_1+m_1 = k_2$, kan værdien af nettoproduktet skrives $k_2+v_2+m_2$, altså lig med den marx'ske bruttoværdi af konsumgodeproduktionen = den »generaliserede« værdi af hele produktionen. Kvantitativt er altså den »generaliserede« værdi af totalproduktet i dette tilfælde af samme størrelse som Marx' nyskabte værdi $(v+m)$. De er lige store men ikke identiske, hvilket viser sig, når vi indfører udvidet reproduktion.

I dette - stationære - tilfælde er den »generaliserede« merværdi = den »generaliserede« værdi af kapitalisternes forbrug = Marx' merværdi.

3. Vi indfører nu g (positiv vækst) og får

$$\sum_{j=0}^{\infty} L_{-j} (1+g)^j$$

som udtryk for en vares »generaliserede« værdi.

En vares »værdi« inkluderer nu ikke alene den arbejdstid, der skal til for at producere en enhed af varen (inklusive den arbejdstid der skal til for at reproducere de opbrugte produktionsgoder) - men herudover også den arbejdstid der skal til - direkte og indirekte - for at udvide produktionen. Udfra en simultan betragtning bliver den arbejdstid, der i vedkommende periode lægges i produktionen af nye produktionsgoder til udvidelse af produktionen (nettoinvesteringen) tilregnet konsumvarerne, som nødvendig »omkostning« for at sikre væksten i dem i takt med arbejdsstyrkens vækst.

Enhver akkumulation bliver herudfra et element i den endelige konsumvares »generaliserede« værdi.

Tænker vi os, at hele merværdien (profitten) opspares og investeres, så forbruger kapitalistklassen intet og hele konsumgodeproduktionen består af løngoder. Løngodernes og dermed arbejdskraftens samlede »generaliserede« værdi« opsluger hermed hele den producerede »generaliserede« værdi og der eksisterer overhovedet ikke nogen »generaliseret« merværdi - og dette tiltrods for at der er forudsat positiv profit.

5. Se *Kapitalismens politiske økonomi*, kap. VIII.

Vi kan sammenligne med Marx' skema for udvidet reproduktion. Brutto har vi (da $m = \Delta k + \Delta v$): $(k_1 + v_1 + \Delta k_1 + \Delta v_1) + (k_2 + v_2 + \Delta k_2 + \Delta v_2)$. Netto har vi: $(v_1 + \Delta k_1 + \Delta v_1) + (v_2 + \Delta k_2 + \Delta v_2)$. Da ligevægtsbetingelsen i Marx' udvidede reproduktion er $k_2 + \Delta k_2 = v_1 + \Delta v_1$ kan værdien af nettoproduktet $(v + m)$ udtrykkes som $(k_2 + v_2 + \Delta k_2 + \Delta v_2) + \Delta k_1 + \Delta k_2$ eller (da $\Delta k_2 + \Delta v_2 = m_2$) som $(k_2 + v_2 + m_2) + \Delta k_1 + \Delta k_2$. Dette svarer til værdien af den forøgede produktion af konsumvarer (hvoraf en del, i værdi $= m_2$, findes i form af et forråd af forbrugsvarer, der skal bruges til »realbetalingen« af forøgelsen i arbejdsstyrken i næste periode) *plus* de ekstra produktionsgoder, der i næste periode skal sættes ind til udvidelse af kapitalgodeproduktionen (Δk_1) og konsumgodeproduktionen (Δk_2).

Den »generaliserede« værdi af totalproduktet, inklusive den nødvendige investering til udvidelse af den, er igen lig med Marx' nyskabte værdi ($m + v = (k_2 + v_2 + m_2) + \Delta k_1 + \Delta k_2$).⁶

Men nu bliver der forskel mellem Marx' og Estrup's merværdi, idet den sidste bliver lig nul. Marx' merværdi $m_1 + m_2 = \Delta k_1 + \Delta v_1 + \Delta k_2 + \Delta v_2$ er hos H.E. »generaliseret« helt ud af billedet. Da merværdien akkumuleres bliver den »tilregnet« konsumgodeproduktionen = »generaliseret« værdi af løngodeproduktionen = »generaliseret« værdi af arbejdskraften.

I det marx'ske system betragtes arbejdet som følge af kapitalisternes privat-eje til produktionsmidlerne som tvangsarbejde, og merværdien som en del af deres eget arbejdsprodukt, der er aftvunget arbejderne og uden for deres kontrol og som forøget kapital fremtræder over for dem som en fremmed, en fjendtlig magt. Marx' teori om merværdien er grundlaget for hans lære om profitrattens dannelse og dens udligning, dermed for hans teori om værdiernes transformation til produktionspriser, for hans akkumulationsteori, hans lære om arbejdskraftsreservens ustandselige nydannelse og dermed hans løn-teori, om profitrattens faldende tendens o.s.v. Ifølge Marx er kapitalens hoveddrivkraft, dens rationale, netop at formere sig ved hjælp af merværdien, ikke at spise denne op. At se helt væk fra den del af merværdien, der akkumuleres, og som merværdi kun betragte den del af merværdien, som kapitalisterne spiser op, således som Estrups »generalisering« gør det, betyder at radere Marx helt ud af billedet, disse teorier har intet med Marx' arbejdsværdilære at gøre.

Indtil nu har vi behandlet udtrykket

6. At den »generaliserede« værdi her bliver lig med Marx' nyskabte værdi gælder kun for så vidt der er tale om »golden age« - vækst. For det ujævnt fremadskridende samfund dækker den successive og simultane betragtning ikke mere hinanden og de to værdistørrelser gør det derfor heller ikke.

$$\sum_{j=0}^{\infty} L_{-j} (1+g)^j$$

Selv om det intet har med Marx at gøre, er konstruktionen indtil nu i hvert fald konsistent og må siges at svare til den østrigske skoles begrebsverden.

4. Til dette udtryk føjer H.E. så det lille w (lønsatsen)

$$w \sum_{j=0}^{\infty} L_{-j} (1+g)^j$$

hvorved jeg ikke kan se andet end at også hele den »østrigske« konstruktion tabes på gulvet.

Ser vi igen væk fra g , så får vi for det stationære samfund

$$w \sum_{j=0}^{\infty} L_{-j}$$

hvorom H.E. siger »altså simpelthen lig arbejdsværdien efter den sædvanlige definition«. Men dette udtryk giver jo aldeles ikke arbejdsværdien (forbrugte antal *arbejdstimer* - dette såvel efter Marx som Ricardo) men derimod forbrugte *arbejdslønninger*, hvilket er noget ganske andet og numerisk langt mindre.

Regner vi med en merværdirate ($m' = \frac{m}{v}$) på 100 pct., hvad der er ensbetydende med at hver gang en arbejder arbejder en time og dermed producerer en værdi på en time, får han selv kun i timeløn udbetalt en værdi på 1/2 time, så bliver Estrups »generaliserede« værdi kun halvt så stor som Marx' nyskabte værdi, nemlig v i stedet for $(v+m)$.

Bedre bliver det ikke hvis vi tager H.E.s fulde udtryk

$$w \sum_{j=0}^{\infty} L_{-j} (1+g)^j$$

I en artikel af Wolfstetter i *Economic Journal* fra september 1973 refereres en artikel af Samuelson og Weizsäcker fra 1971, hvori forekommer et udtryk, der bortset fra w er identisk med det Estrupske og som benævnes den »synchroniserede« arbejdsværdi. Estrups »generaliserede« værdi er også kun halvt så stor som denne »synchroniserede« arbejdsværdi.

Muligvis er H.E. her måske pludselig sprunget fra sin østrigske begrebsverden over i den Marx'ske med de to ligestillede sektorer. Sætter vi, at kapitalisterne akkumulerer hele profitten, bliver vækstraten bestemt af og lige stor

med profitraten d.v.s. $p' = g$ og det Estrupske udtryk for en vares værdi bliver så identisk med Marx' produktionspris

$$k+v+p'(k+v)$$

der under de øvrige Estrupske forudsætninger kan skrives

$$w \sum_{j=0}^{\infty} L_{-j} (1+p')^j$$

men i så fald har hele den Estrupske konstruktion intet med nogen generalisering af Marx' værdibegreb at gøre, men alene med hans produktionsprisbegreb. Hvis g er mindre end p' , hvad den jo altid vil være - kapitalisterne og deres familier lever jo ikke af luft - har det heller intet med Marx' produktionsprisbegreb at gøre.

Kort og godt, anbringelsen af det lille w foran det østrigske »generaliserede« værdi-udtryk må vist være en logisk lapsus.